

גב היד וְגַב הָרֶגֶל שְׁאֵנִי, היינו מלמעלה בצד הצפרניים (ערוך השלחן או"ח שכה, כה), ויש שסובר שדוקא גב כף היד או כף הרגל, ולא גב האצבעות (קצות השלחן קלו הע' א), ויש שמסתפק בזה (חוט שני ד פט, יא, וראה שם פרטים נוספים). והטעם שמחללים עליה את השבת, כיון שמכה בהם קשה ומסוכנת (רש"י; רבנו חננאל), לפי שהגידים מצויים באותם מקומות (רבנו פרחיה), ודי במה שידוע שיש בו סכנה, ואין צריך אומדן אם הוא כבר במצב של סכנה (מאירי ע"ז כה, א). אבל לחולי שאין בו סכנה, לא מתירים, ואפילו שזהו איסור דרבנן (ביאה"ל שכה, לו ד"ה וכן, בדעת רש"י ורבנו חננאל). ויש סוברים, שאיסור רפואות בשבת הוא רק למי שיש לו מיחוש, אבל אם נפל למשכב מותר אפילו שהוא חולי שאין בו סכנה (רמב"ם שבת כ, כ; רמב"ן תורת האדם, שעו המיחוש ד"ה אבל. וראה רמב"ן ורשב"א להלן [קט, א] שמנארים, כי חלא אסור משום שזה מיחוש בעלמא ולא נפל למשכב), ולדעת הגמ' אומרת שגב היד וגב הרגל הן כמכה של חלל, כי המציאות שיש בכך חשש סכנה, אבל היה מותר אפילו אם לא היה סכנה (ביאה"ל הל"ל, בדעת הרמב"ם והר"ן).

■ להלכה, מכה שעל גב היד או גב הרגל, אפילו ספק אם ממית, הם כמכה של חלל, ומחללים עליהם את השבת (ש"ע או"ח שכה, ו), אלא שכיום נשתנו הטבעים, ואם רופא אומר שאין סכנה, אין מחללים את השבת (שמירת שבת כהלכתה לב הע' מג, ובחוט שני ד פט, יא כתב, שיש אופנים שגם כיום מחללים עליהם את השבת, וראה משנ"ב מהד"ו דרשו שם הע' 23).

רוֹחֲצִים בְּמֵי גֵרָר בְּמֵי חֶמְתָּן בְּמֵי עֵסִיא וּבְמֵי טַבְרִיא, למרות שהם מעט מלוחים, שכיון שרגילים בכך בחול אין מוכח שלרפואה הוא (ע"פ רש"י ומאירי), או למרות שהם חמים [וכנ"ל] (רבנו חננאל. וראה רש"י).

אֲבָל לֹא בִּים הַגְּדוֹל וְלֹא בְּמֵי מִשְׁרָה וְלֹא בְּמֵי קְדוּם, שאין דרך אנשים בריאים לרוחץ בהם, ומוכח שכונתו לרפואה, ואסור משום רפואה (רש"י; תוס' ד"ה הא; מאירי; ח' הר"ן). ויש סוברים, שטעם האיסור משום שיש ברחיצה בהם צער, ונאמר (ישעיה נה, ג) 'וקראת לשבת עונג' (רבנו פרחיה; רמב"ם שבת כא, ט). ונפק"מ בדבר שעושים לרפואה ומצטער בו ואינו מכוין לרפואה, וכגון לשתות משקה המשלשל לאיזה צורך, כשאינו מכוון לרפואה [שם הטעם משום 'וקראת לשבת עונג' אסור, ואם הטעם משום רפואה, כשאינו מכוון לרפואה, מותר] (ע"פ מג"א שכה, מט, ואליה רבה שם ג). ■ להלכה, אסור לשתות משקה המשלשל לאיזה צורך, גם אם אינו מכוון לרפואה [כטעם הרמב"ם] (משנ"ב שם, קמ) ורחיצה, ראה להלן (ע"ב) מה שהבאנו בזה.

הָא רַבִּי מְאִיר הָא רַבִּי יְהוּדָה וְכוּ', הברייתא המתירה לרוחץ בים הגדול היא דברי רבי מאיר, ואילו הברייתא האוסרת היא דברי רבי יהודה (רש"י), שרבי יוחנן סובר, שלדעת רבי יהודה ים הגדול פסול למי חטאת משום שהם מלוחים ביותר, ושנינו (מקואות א, ה) שמים מלוחים פסולים למי חטאת, אבל שאר ימים שאינם מלוחים כל כך, כשרים, ולכן לשיטתו אסור לטבול בשבת בים הגדול ובשאר ימים מותר. ואילו לדעת רבי מאיר שכל הימים כמקוה ופסולים למי חטאת, בהכרח שפסלה אותם תורה מחמת גזירת הכתוב ולא מחמת מליחותם, שהרי אינם מלוחים כל כך כמי הים הגדול, ולשיטתו מותר לטבול אף בים הגדול ככל הימים (ח' הר"ן, ותוס' נשאר ב'צ"ע מה הדמיון בין דיני טבילה לדיני רחיצה, וראה רבנו חננאל).

יָד לְגִיטָה תִקְצֵץ - יד הנוגעת בגיגית של שכר קודם נטילת ידיים של שחרית, תיקצץ (רש"י), שרוח רעה השורה על הידיים זיקוק לשכר ויחמך (ר"י מלניל; שו"ת הרשב"א ז, תקלה), או שהרוח רעה תזיק למי שישתה מן השכר (מאירי). ויש סובר, שאינו ענין לנטילת ידיים של שחרית, אלא אפילו נטל לא יגע, שמשמוש יד בגיגית מפסידו (ב"ד, ב-ה, בביאור הפ"י השני של רש"י, וראיתו ממה שביארה הברייתא רק את הזיק היד לעין לאוחן ולחוטם ולא את יד לגיגית, הרי שהם חלוקים). ולא דוקא שכר, אלא ה"ה שאר אוכלים או משקים (רש"י יומא עז, ב ד"ה מדיחה). ויש סובר, ש'גיגית' הכוונה טבור, שאסור לגעת בטבור קודם נטילת ידיים של שחרית משום רוח רעה (רבנו פרחיה). ■ להלכה, לא יגע בגיגית שכר, שמשמוש היד מפסיד השכר (ש"ע או"ח ד, ה, וביאה"ל ד"ה לא יגע בדעתו). ויש אומרים שקודם נטילה לא יגע גם משום רוח רעה, ובדיעבד, נגע קודם נטילה בשכר, צ"ע למעשה, נגע בשאר מאכל או משקה, יש להקל (משנ"ב שם, יד וביאה"ל ד"ה לא יגע).

עֲלֵין אֵין בָּהֶם מְשוּם רְפוּאָה, שאכילתם או הנחתם על העין, לא מועילה לתיקון הראיה בעיניים (ע"פ רש"י ותוס'), ויש שפירש, שהכוונה שאין בהם משום רפואה בשבת, שסוברים הרואים שמניח כן לצנינון העין ולא לרפואה (רבנו חננאל; ח' הר"ן).

שְׂרִיקָא טוּיא שְׂרִי, שמתור למשווח בשבת, תערובת שמן וביצים צלויים מעט, על בשר צלוי חם שאינו רותח כדי לבשלו, שאינו דומה למתקן (רש"י) [ומשמע מדבריו שאילו היה דומה למתקן היה אסור משום מכה בפטיש באוכלים, ומכאן ראה שיש מכה בפטיש באוכלים (שביתת השבת, כללי מלאכת שבת 'בענין מכה בפטיש באוכלין', וראה ביאה"ל ש"ח, ד ד"ה והדחת, שהכריע שאין מכה בפטיש באוכלין). ודוקא אם הביצים צלויים מעט, שאם אינן צלויים כלל, מאחר וביצים הן מקולי הבישול, אסור למשווח אותם על צלי אפילו אם אינו רותח (ח"י אדם שבת כ, כא, בדעת רש"י). ויש שסובר, שאם הצלי אינו רותח, מותר למשווח את הביצים אפילו אינן צלויים כלל [וכיון שהיה דרכם למשווח ביצים צלויים, כתב רש"י כן] (שביתת השבת, מבשל עא).

ויש מפרשים 'שירקא טוּיא', מים שמסננים ממעי אבטיח, הטובים לשלשול, ואין בו משום רפואה, כי הוא מאכל בריאים, ועוד, כי הוא נאכל גם כמות שהוא (ע"פ רבנו חננאל; תוס', רמב"ן, רשב"א, וריטב"א המיוחס לר"ן בשמו).

פִּיעִפוּעִי בֵיעִי אָסוּר - שאסור לטרוף ביצים צלויים מעט בקערה, שנראה שעושה זאת כדי להכניסן לתבשיל המתבשל על האש (רש"י), ודוקא ביצים אסור (מחצית השקל בדעת המג"א שכה, כד, בדעת רש"י), ויש סובר שכל דבר אסור לטרוף (מג"א שם, בדעת הגהות מיימוני שבת כ, לב). ויש מפרשים, ש'פיעפועי ביעי' הוא מין ירק [ונקרא כן משום שבשעת הזרע הוא נעשה כמו ביצים], ואסור לאכלו משום רפואה שאינו מאכל בריאים (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א המיוחס לר"ן, בדעת רבנו חננאל ששירקא טוּיא אינו ביצים). ■ להלכה, אסור לטרוף ביצים בקערה, מפני מראית העין, שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה (משנ"ב שכה, סח). ודוקא טריפה בכך כדרך שעושים לבישול, אסורה, אבל ערובו בנחת כדרך שעושים לשתיה, מותר (ח"י אדם שבת כ כא, ע"פ רש"י להלן קמ, א).

הָלֵא לֵא, שחומץ עוצר את הדם שכבר נעקר ממקומו והתחיל לצאת, ונחשב רפואה, ואילו יין כוחו רק לנמוע מדם שעדיין לא נעקר שלא יצא, ולכן אין זה רפואה אלא פעולה הגורמת שלא יחלה, ורק רפואה אסרו בשבת (אגלי טל טוחן עג).